Asiantuntijalausunto eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle koskien valtioneuvoston selontekoa YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda2030:n toimeenpanosta

19.3.2025

Kysymys: Tulevaisuusvaliokunta pyytää lausuntoanne valtioneuvoston selonteosta YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda2030:n toimeenpanosta. Yksi valiokunnan näkökulma selontekoon on vesi-teeman systeeminen tarkastelu. Tässä kontekstissa valiokuntaa kiinnostaa erityisesti näkemyksenne siitä, millä tavalla ilmaston- ja ympäristönmuutos mahdollisesti ja todennäköisesti tulevat muuttamaan ihmisten arkea ja kulttuuria, etenkin veteen, lumeen ja jäähän liittyvien muutosten takia. Minkälaisia muutoksia on odotettavissa ja keiden arkeen ne erityisesti vaikuttavat? Valiokuntaa kiinnostavat myös huomionne siitä, mitkä kytkennät vesi-teeman ja eri Agenda 2030 -tavoitteiden välillä nousevat keskeisiksi ihmisen arjen näkökulmasta tarkasteltuna.

Tiivistelmä:

Vesi on kaiken (ihmis)elämän edellytys ja osa elämää ylläpitävää maapallon ns. kriittistä vyöhykettä, johon kuuluu hedelmällinen maaperä ja happea sisältävät ilmakehän alimmat osat[1]. Suomessa vettä on totuttu pitämään runsaana resurssina ja siihen suhtaudutaan verrattain huolettomasti. Tämä näkyy myös valtioneuvoston selonteossa, josta heijastuu tyytyväisyys asioiden nykytilaan. Vettä tarkastellaan omana rajattuna (teknis-taloudellisena) kokonaisuutenaan tai vesivaikutukset monelta osin sivuutetaan. Kehittämishankkeiden yhteydessä esimerkiksi luotetaan makean veden varastojen säilymiseen ja riittävyyteen, kun eräitä energiahankkeita asetetaan niitä luvitettaessa etusijamenettelyyn. Ympäristö- ja geopoliittiset kriisit kuitenkin nostavat veden entistä keskeisempään asemaan, tehden näkyväksi veteen liittyviä riippuvuuksia. Esimerkiksi veden varastoiminen kotona on useimmille meistä uutta ja vierasta, mutta siihen on viime aikoina kehotettu säännönmukaisesti. Tämä tekee näkyväksi sen, että vesi-infrastruktuurit, joista olemme riippuvaisua, voivat olla haavoittuvia. Monet luonnonvesiin liittyvät ongelmat, esimerkiksi vesistöjen hitaat, mutta ihmisten arkeen merkittävästi vaikuttavat muutokset, ovat kuitenkin edelleen syrjässä. Kriisitilanteissa myös luonnonvesien merkitys ihmisten arjessa nousee esiin uudella tavalla, esimerkiksi terveyteen ja hyvinvointiin liittyvinä, paikallisen elinvoiman tai huoltovarmuuskysymyksinä. Toisaalta juuri haavoittuvuuksia esiin nostamalla kriisit auttavat rakentamaan kestävämpää vesisuhdetta, johon myös ihmisten hyvinvointi arjessa perustuu. Veden elintärkeydestä ja arkielämää läpäisevästä roolista johtuen voidaankin lausunnon johtopäätöksenä todeta, että **veteen olisi hyödyllistä suhtautua varovaisuusperiaatetta noudattaen,** samaan tapaan kuin nyt on alettu suhtautua kriittiseen

[1] Latour, B & Weibel, P (2020, toim.) Critical zones. The Science and Politics of Landing on Earth. MIT Press.

infrastruktuuriin. Tällä tarkoitan, että vettä turvaavia luonnonprosesseja ja yhteiskunnallisia käytäntöjä tulisi kaikin keinoin suojata, niihin liittyviä riskejä ennakoida sekä vaurioita korjata. Avaan lausunnossani tämän johtopäätöksen perusteluja nojaten yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen havaintoihin arkisten vesisuhteiden muutoksista. Lisäksi esitän joitakin huomioita valtioneuvoston selonteosta suhteessa Agenda 20230:n toimeenpanoon ja teen ehdotuksia ihmisten arkisen vesisuhteen kokonaisvaltaisempaan huomioimiseen päätöksenteossa. Nämä liittyvät oikeudenmukaisuuden ja yhdenvertaisuuden vahvempaan huomioimiseen vesikysymyksissä sekä ennallistamisasetuksen ja YK:n biosfäärialueiden tarjoamiin mahdollisuuksiin kestävämmän, terveellisemmän ja turvallisemman arjen ja vesisuhteiden rakentamisessa.

Millä tavalla ilmaston- ja ympäristönmuutos mahdollisesti ja todennäköisesti tulevat muuttamaan ihmisten arkea ja kulttuuria, etenkin veteen, lumeen ja jäähän liittyvien muutosten takia. Minkälaisia muutoksia on odotettavissa ja keiden arkeen ne erityisesti vaikuttavat?

Vesi välittää monia erilaisia ympäristönmuutosten vaikutuksia. Tämä muodostaa lähtökohdan veden systeemiselle tarkastelulle ja ilmaston- ja muiden ympäristönmuutosten arkielämävaikutusten tunnistamiselle ja huomioimiselle yhteiskunnan päätöksenteossa. **Ilmastonmuutos, samoin kuin muut ympäristönmuutokset, kuten luontokato tai ympäristön pilaantuminen, konkretisoituvat ihmisten arjessa juuri veden kautta.** Tämä koskee myös Suomen kaltaisia vauraita länsimaita, joissa on totuttu siihen, että vettä on runsaasti saatavilla, se on hyvälaatuista ja siihen liittyvät yhteiskunnan rakenteet ja palvelut eli vesihuolto toimii hyvin ja kohtuullisin kustannuksin. Äärisäiden yleistyessä vettä voi kuitenkin olla liikaa tai liian vähän, sitä on väärässä olomuodossa väärään aikaan tai se pilaantuu odottamattomien tapahtumien, kuten tulvien seurauksena. Suomalaistenkin elämä kietoutuu yhteen globaalien hydrologisten kiertojen kanssa.

Suomessa on aina arvostettu vesistöjen äärellä asumista ja myös luonnon virkistyskäyttö on perinteisesti suuntautunut niin kesällä kuin talvella vesistöjen ääreen. Vesistöillä on myös vahva merkitys paikallisidentiteetin, yhteenkuuluvuuden ja yhteisöllisyyden rakentajana. Vesistöjen tilan heikentymisellä tai tutun elinympäristön veden kiertojen muuttumisella vieraiksi ja oudoiksi on suora kytkös ihmisten henkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin, toimintakykyyn ja huoltovarmuuteen.

Konkreettiset veden kautta välittyvät **arkielämän muutokset tapahtuvat suhteessa ihmisten elinpiiriin ja asumiseen, elintapoihin, työhön ja vapaa-ajanviettoon**.

Kaupungeissa ympäristönmuutokset konkretisoituvat hyvin todennäköisesti lisääntyvinä **kaupunkitulvina**, jotka aiheuttavat niin aineellista vahinkoa kuin epävarmuutta ja huolta. Rannikkokaupunki Porissa on Suomen merkittävin tulvariski johtuen sekä kaupungin sijainnista Kokemäen joen suistossa että meren pinnan noususta ilmastonmuutoksen

johdosta.[2] Hulevesitulvat voivat kuitenkin aiheuttaa taloudellisia vahinkoja sekä pilata vesistöjä ja vaikuttaa sitä kautta ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin monenlaisissa kaupunkiympäristöissä. Tämä johtuu siitä, että kaupunkien hulevesirakenteita ei ole mitoitettu sadannan ääriarvoille eikä niitä ole taloudellisesti mahdollista rakentaa uudelleen. Riskien kasvu lisää myös epävarmuuden kokemusta ja stressiä arjessa. Tonttien rakentamista ohjataan jo nyt hulevesiasioita huomioivampaan suuntaan: vettä on tarkoitus pidättää ja imeyttää tonteille läpäisevien materiaalien sekä kasvillisuuden avulla. Kaupunkikosteikot ovat myös lupaava ns. luontopohjainen ratkaisu, jolla ääreviä vesiolosuhteita voidaan pyrkiä hallitsemaan. Nämä ratkaisut muuttavat totuttuja rakentamisen tapoja ja maisemaa, mutta toisaalta voivat tuottaa aiempaa viihtyisämpää ja myös luonnon monimuotoisuuden kannalta parempaa kaupunkiympäristöä.

Ilmastotoimet ovat aina myös ruokaturvatoimia. **Maanviljelyn vesitalouden hallinta** muuttuu äärisäiden myötä mutkikkaammaksi, sillä vaikka viljelijät ovat tottuneet säiden vaihteluun, voivat pitkäkestoiset sade- tai kuivuusjaksot estää pääsyn peltotöihin ja heikentää satoa. Pitkällä tähtäimellä muutoksia voi tapahtua siinä, mitkä tuotantosuunnat menestyvät eli esimerkiksi mitä kasveja Suomessa on mahdollista kannattavasti viljellä. Tällä voi olla vaikutuksia jopa ruokatottumuksiin[3]. Varautuminen vesiolojen muutoksiin (esimerkiksi varakaivojen tai kastelujärjestelmien rakentaminen) voi vaikeuttaa viljelijän taloutta ja arkea, esimerkiksi lisätä työmäärää, kustannuksia ja epävarmuutta. Ilmastonmuutos voi vaikuttaa myös muiden maaseudulla asuvien vesiturvaan, kun esimerkiksi kaivot kuivuvat.

Maankäyttösektorilla maa- ja metsätalous sekä turpeen energiakäyttö tuottavat myös merkittäviä **vesistöpäästöjä** vaikuttaen vesiekosysteemeihin. Tällä on vaikutusta kalastoon, vesistöjen virkistyskäyttöön sekä vesistöistä riippuvaisen yritystoiminnan mahdollisuuksiin. Esimerkiksi Pohjois-Karjalassa on järviä, joiden kalojen syömistä tulisi välttää korkean elohopeapitoisuuden vuoksi. Kalojen kaupallinen hyödyntäminen on kiellettyä. Kalastajat joutuvat siirtymään muualle ja paikallista ruokaa tarjoavat ravintolapalveluyritykset ovat vaikeuksissa. Tällaisilla muutoksilla on vaikutusta myös alueen asukkaiden ruokaturvaan ja omavaraisuuteen.

Suomen ilmastopolitiikassa on suosittu viime aikoina sellaisia fossiilittoman **energiantuotannon** muotoja, joilla on sekä suoraan että välillisesti merkittäviä **vesistövaikutuksia**. Vesivoiman vaikutukset vesistöihin ovat edelleen merkittäviä, vaikuttaen ihmisten mahdollisuuksiin käyttää ja asua vesistöjä. Myös uuden vesivoiman rakentamista on perusteltu tuulivoiman säätövoimatarpeella. Pohjoismaisilla sähkömarkkinoilla toimittaessa säännöstely on tuottanut uudenlaisia vaikutuksia, kuten nopeita vesistöjen pinnan korkeuden vaihteluja[4]. Vaikutusketjut voivat olla monimutkaisia: jos Ruotsissa ei tuule tarpeeksi, laskee Itä-Suomessa sijaitsevan järven pinta niin nopeasti, etteivät ranta-asukkaat ehdi saada

[2] https://www.pori.fi/asuminen-ja-ymparisto/ymparisto/tulvariskien-hallinta/kokemaenjoen-tulvasuojelu-porissa/tulvavaara/
[3] https://yle.fi/a/74-20146426
[4] https://yle.fi/a/74-20117467

veneitään talviteloille. Tuttu järvi muuttuu arvaamattomaksi ja ennakoimattomaksi. Uusia uhkia ja päästöjä synnyttävät liikenteen sähköistämisen ja massiivisen tuulivoimarakentamisen tarpeisiin avattavat kaivokset. Myös merituulivoiman rakentamisella on suoria ekosysteemivaikutuksia esimerkiksi kalastoon. Tällaiset lähiympäristöön kohdistuvat uhkat vaikuttavat ihmisten arkeen ja hyvinvointiin myös epäsuorasti lisäten lähivesiä kohtaan tunnettua huolta ja stressiä. Teollisuushankkeilla voi olla vaikutusta jo suunnitteluvaiheessa esimerkiksi kiinteistöomaisuuden arvoon tai elinkeinomahdollisuuksiin.

Vesihuoltojärjestelmiin kohdistuu niin maaseudulla kuin kaupungeissakin uusia paineita. Vanhenevat vesi- ja viemäriverkostot ja puhdistamot sekä tähän kriittiseen infrastruktuuriin kohdistuvat hybridiuhkat nostavat esiin veden yhä enemmän **turvallisuuskysymyksenä**. Maaseudun vesiosuuskuntien ylläpito heikkenee väestön ikääntyessä ja edellyttää aktiivisuutta esimerkiksi vapaa-ajan asukkailta. Olemme riippuvaisia näistä järjestelmistä, minkä vuoksi arkemme on myös uudella tavoin haavoittuvaista ympäristö- ja muiden kriisien oloissa. Toimimaton vesihuolto uhkaa paitsi puhtaan juomaveden saatavuutta myös vesistöjen hyvää tilaa, jos puhdistamatonta vettä päätyy luonnonvesiin. Toisaalta tietoisuus haavoittuvuudesta haastaa myös kulutustottumuksiamme ja kannustaa varautumaan arjessa eri keinoin veden katkeamiseen tai laadun heikkenemiseen[5].

Arkeen vaikuttavista ympäristömuutoksista seuraa, että vesi on suomalaisessa yhteiskunnassa yhteinen, joskin hieman erilainen haaste niin maalla kuin kaupungeissakin asuville. Myös mahdollisuudet varautua muutoksiin ja vaikuttaa veden hyvän laatuun ja riittävyyteen ovat erilaisia. Kaupungeissa on totuttu elämään vesihuollon varassa **huuhtelun kulttuurissa**[6], jossa jätevesistä huolehditaan puolestamme. Luonnonvedet ovat kuitenkin aina olleet näiden jätevesijärjestelmien jatkeena. Niihin päätyy jatkuvasti esimerkiksi hulevesiviemäreistä luontoon kuulumattomia roskia ja yhdisteitä. Myös jätevesiviemärit voivat vuotaa yli, esimerkiksi häiriö- tai tulvatilanteissa[7]. Mikromuovit ja nk. ikuisuuskemikaalit (PFAS-yhdisteet) ovat esimerkkejä kaupunkimaisen elämäntavan ja kulutuksen sekä sitä palvelevan teollisen tuotannon vesistövaikutuksista, jotka heikentävät omaa terveyttämme. Näiden hitaasti etenevien ympäristömuutosten vaikutuksia ei vielä

---

[5] Kesämökki- ja kaupunkielämää toisiinsa verrannut Jarno Valkonen (2019, Mökin kanssa ajattelu—Ympäristösosiologinen mielikuvitus ympäristökriisin aikakaudella, Vastapaino) on todennut vesi-infrastruktuurin pitävän yllä tuhlaavia tottumuksia. Kerrostalossa asuttaessa on esimerkiksi laskettava vettä hukkaan, jotta saadaan puhdasta ja raikasta käyttövettä.

[6] Benidickson, Jamie (2007) *The Culture of Flushing: A Social and Legal History of Sewage*. Vancouver, UBC Press.

[7] Suomen jätevesijärjestelmät toimivat yleisesti paremmin kuin esimerkiksi Mark Usherin (2023, Making shit social: Combined sewer overflows, water citizenship and the infrastructural commons. Teoksessa: Infrastructuring Urban Futures, Enright ym. (toim.), Bristol UP) kuvaamat englantilaiset vastaavat, joissa ylivuodot ovat yleisiä ja saastuttavat ihmisten lähiympäristöä, estäen lähivesien virkistyskäytön ja haitaten ympäristöturvallisuutta. Englanti on varoittava esimerkki siitä, miten yksityistetty vesihuolto yhdessä vanhenevan infrastruktuurin ja minimiin kavennetun julkisen sektorin kanssa johtaa ihmisten elinolojen radikaaliin heikentymiseen. Suomessakin on syytä varautua siihen, että infrastruktuuria on ylläpidettävä, korjattava ja siihen on investoitava. Jos näin ei tehdä, on meidänkin totuttava arjessamme elämään uudella tavalla jäteveden kanssa.

juurikaan tunneta. Tutkimuksesta näistä riskeistä käytetään ilmausta **”hidas väkivalta”**[8]. Vastaavanlaista hitaasti tapahtuvaa ympäristömuutosta, jolla on ihmisten terveyttä ja hyvinvointia heikentäviä vaikutuksia, aiheutuu myös maa- ja metsätaloudesta, kun maaperää kuivatetaan. Orgaaninen hiili eli vesistöihin valuva humus voi johtaa merkittäviin ekosysteemin muutoksiin, jotka näkyvät kalaston määrässä ja elohopeapitoisuudessa sekä lopulta kalastuksessa, jota voidaan joutua rajoittamaan. Suuret määrät humusta voivat estää vesistöjen muuta virkistyskäyttöä, esimerkiksi uimista ja mökkeilyä - ja vaikuttaa kiinteistöjen arvoon. Hidas väkivalta kohdistuu usein sellaisiin väestönosiin joilla on muutenkin heikko asema tai mahdollisuudet puolustaa vesistöjään.

Pilaantuvat vesistöt ja muuttuvat vesiekosysteemit vaikuttavat ihmisten arkeen myös heidän osallisuutensa kautta. Vesistövaikutukset koetaan aina paikallisesti, arjen elämänpiirissä. Jos vaikutusten piiriin joutuvia ei kuulla, ei kansalaisten **yhdenvertaisuus ja oikeudenmukaisuus** toteudu. Toisaalta ihmiset joutuvat käyttämään vapaa-aikaansa esimerkiksi **vapaaehtoisiin vesistökunnostustoimiin**: keräämään roskia ja jopa teollisuuden jätteitä rannoilta[9], niittämään rehevöityneitä järviä, puhdistamaan turvemönjästä kalojen kutupaikkoja tai ennallistamaan soita, virtavesiä, lähteikköjä ja muita elinympäristöjä, joilla on merkitystä toimivien ekosysteemien ja puhtaan veden kannalta. Tällainen aktiivisuus on myönteistä, mutta vesiin kohdistuva hoivakuorma ei jakaannu tasaisesti. Korjaamisen, siivoamisen ja vesienhoidon tarpeen aiheuttavat usein toimijat, jotka hyötyvät ympäristön muutoksesta, mutta jotka eivät osallistu aiheuttamiensa vaurioiden korjaamisen kustannuksiin. Arjen kuormittavuutta voi lisätä myös vesipula. Suomessa ei olla totuttu siihen, että veden kaltaisen perustarpeen tyydyttämiseksi olisi ponnisteltava paljon. Tällaiset ponnistelut ovat pois muusta ajankäytöstä, esimerkiksi toimeentulon hankinnasta. Koska vesi on tärkeä paikallista identiteettiä ja paikkasuhdetta ylläpitävä tekijä, voi vesistöjen pilaantuminen tai muu vaikea vesisuhde rikkoa ja murtaa näitä, johtaen kollektiiviseen suruun. Tällainen voi pitkään jatkuessa johtaa alistumiseen ja koko yhteisön toimintakyvyn heikkenemiseen. Puhtaiden vesien nuhraantumisen myötä voimme myös kansakunnan tasolla menettää yhteisenä pidetyn arvon, ylpeyden ja identiteetin lähteen.

Vesiympäristöt ovat tärkeitä virkistysympäristöjä ja myös tätä kautta **henkisen ja fyysisen terveyden** lähteitä niin kaupungeissa kuin maaseudulla asuville. Sananlasku ”vesi vanhin voitehista” kuvastaa suomalaista tietoisuutta veden ja hyvinvoinnin yhteydestä. Suomalainen **kulttuuri** on muutoinkin vahvasti kytköksissä veteen, esimerkiksi sauna- ja kesämökkikulttuurina. Pilaantuvat vedet uhkaavat tätä kulttuuria, mikä näkyy muun muassa siinä, että ihmiset uhraavat arjessaan aikaa ja aktivoituvat taistelemaan lähivesiensä puolesta. Suomeen on syntynyt esimerkiksi uudenlaista kaivosvastaista ympäristöliikehdintää. Toisaalta lämpenevät talvet vaikeuttavat perinteisiä liikuntamuotoja,

[8] Nixon, Rob (2011) Slow Violence and the Environmentalism of the Poor. Harvard University Press.
[9] https://yle.fi/a/74-20140675

kuten hiihtämistä, tai tekevät talvisista harrastuksista, kuten pilkkimisestä jopa hengenvaarallista, kun jääoloja on vaikeampi ennakoida.

Koska vesi on elintärkeää sekä fyysisen että henkisen hyvinvoinnin kannalta, tulisi yhteiskunnan aiempaa **merkittävästi ponnekkaammin tunnistaa ihmisten arkeen vaikuttavia haavoittuvuuksia ja riippuvuuksia**. Tämä edellyttää, että riskejä ennakoidaan ja että yhteiskunta tukee niitä tahoja, jotka pitävät huolta vedestä. On tärkeää, että vesihuolto on hallituksenkin toimesta päätetty pitää julkisena. Veden muuttuminen julkishyödykkeestä kauppatavaraksi vaikeuttaisi ihmisten arkea monin tavoin: vesihuollon toimintaan ei välttämättä voida luottaa, jos yksityisillä tahoilla ei ole intressiä investoida niihin ja veden hinta voi nousta ja koetella ihmisten maksukykyä. Samalla kuitenkin myös julkiselle sektorille on ohjattava riittävästi varoja, jotta järjestelmät pysyvät toimintakuntoisina. Varautumisen ja turvallisuuden sekä yhdenvertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden näkökulmasta **paikalliset vesistövaikutukset ovat aina kokoluokkaansa merkittävämpiä.** Ne voivat johtaa ennakoimattomiin välillisiin vaikutuksiin, kuten ihmisten siirtymiseen muualle. Tämä voi alentaa yhteisöjen toimintakykyä.

EU:n ennallistamisasetus voi tuoda uusia työkaluja kestävämpään vesisuhteeseen. **Ennallistamalla pilattuja vesiekosysteemejä voidaan** tervehdyttää paitsi luonnollisia vettä turvaavia prosesseja, myös **elvyttää niistä riippuvaisia ihmisyhteisöjä**: yhteisöllinen, merkityksellinen tekeminen aktivoi ja parantaa elämänlaatua ja luo ihmisille toivoa kriisien aikakaudella. Tähän voi kuulua myös yhteinen vesistöjen seuranta, esimerkiksi kansalaishavainnoinnin ja -tieteen keinoin, mahdollistaen kattavamman tiedon ja ymmärryksen vesien tilasta ja ongelmista.

Mitkä kytkennät vesiteeman ja eri Agenda 2030 -tavoitteiden välillä nousevat keskeisiksi ihmisen arjen näkökulmasta tarkasteltuna?

Tavoitteet:

Tavoite 1. Poistaa köyhyys sen kaikissa muodoissa kaikkialta
Tavoite 2. Poistaa nälkä, saavuttaa ruokaturva, parantaa ravitsemusta ja edistää kestävää maataloutta.
Tavoite 3. Taata terveellinen elämä ja hyvinvointi kaiken ikäisille.
Tavoite 4. Taata kaikille avoin, tasa-arvoinen ja laadukas koulutus sekä elinikäiset oppimismahdollisuudet.
Tavoite 5. Saavuttaa sukupuolten tasa-arvo sekä vahvistaa naisten ja tyttöjen oikeuksia ja mahdollisuuksia.
Tavoite 6. Varmistaa veden saanti ja kestävä käyttö sekä sanitaatio kaikille
Tavoite 7. Varmistaa edullinen, luotettava, kestävä ja uudenaikainen energia kaikille.
Tavoite 8. Edistää kaikkia koskevaa kestävää talouskasvua, täyttä ja tuottavaa työllisyyttä sekä säällisiä työpaikkoja.
Tavoite 9. Rakentaa kestävää infrastruktuuria sekä edistää kestävää teollisuutta ja innovaatioita
Tavoite 10. Vähentää eriarvoisuutta maiden sisällä ja niiden välillä
Tavoite 11. Taata turvalliset ja kestävät kaupungit sekä asuinyhdyskunnat
Tavoite 12. Varmistaa kulutus- ja tuotantotapojen kestävyys
Tavoite 13. Toimia kiireellisesti ilmastonmuutosta ja sen vaikutuksia vastaan
Tavoite 14. Säilyttää meret ja merten tarjoamat luonnonvarat sekä edistää niiden kestävää käyttöä
Tavoite 15. Suojella maaekosysteemejä, palauttaa niitä ennalleen ja edistää niiden kestävää käyttöä; edistää metsien kestävää käyttöä; taistella aavikoitumista vastaan; pysäyttää maaperän köyhtyminen ja luonnon monimuotoisuuden häviäminen

Tavoite 16. Edistää rauhanomaisia yhteiskuntia ja taata kaikille pääsy oikeuspalveluiden pariin; rakentaa tehokkaita ja vastuullisia instituutioita kaikilla tasoilla
Tavoite 17. Tukea vahvemmin kestävän kehityksen toimeenpanoa ja globaalia kumppanuutta

Kun Agenda 2030-tavoitteiden toteuttamista kuvaavaa valtioneuvoston selontekoa luetaan veden näkökulmasta, paljastuu sekä ristiriitaisia tavoitteita että tilanteita, joissa veden merkitystä ei tunnisteta lainkaan. Vesikysymyksissä puuttuu näin ollen politiikkakoherenssia (**Tavoite 17**). Valtioneuvoston selonteosta heijastuu myös huoleton suhtautuminen veteen. On totta, että Suomessa puhtaan veden saatavuus ja riittävyys ovat tällä hetkellä hyvällä tasolla verrattuna moniin muihin maihin. Hyvä tilanne voi kuitenkin vaarantua ympäristö- ja muiden kriisien seurauksena. Keskeisimmät veteen liittyvät tavoitteet ovat **Tavoite 6** (Varmistaa veden saanti ja kestävä käyttö ja sanitaatio) ja **Tavoite 14** (merten suojelu ja kestävä käyttö). Näilllä tavoitteilla on kytköksiä lähes kaikkiin muihin tavoitteisiin. Seuraavassa käyn läpi neljä teemaa, jotka keskeisesti tuovat esiin uusia tai aiemmin piiloon jääneitä kytkentöjä eri tavoitteiden välillä erityisesti arkielämän näkökulmasta:

1) uusteollistamisen uhka vedelle

Suomessa eletään **uusteollistamisen** kautta, jota vauhdittavat erityisesti valinnat, joita on tehty **Tavoitteen 7** (energia) toteuttamiseksi, mutta joka hallitusohjelmassa kytkeytyy myös **Tavoitteen 8** toteuttamiseen kestävän talouskasvun ja uusiutuvaan raaka-aineeseen perustuvan teollisuuden edistämisen kautta. Vesistövaikutukset liittyvät ilmastopolitiikan valintoihin tukea sellaisia teknologioita, kuten liikenteen sähköistämistä, tai sähköintensiivisiä tuotantomuotoja, kuten vety- ja datatalous, ja näihin kytkeytyvään voimaperäiseen tuulivoimarakentamiseen. Nämä kaikki nimittäin vaativat toteutuakseen kaivannaisteollisuuden kasvua, joka uhkaa vesistöjä. Myös vesivoimahankkeita pidetään hallitusohjelmassa edelleen mahdollisina. Suomen kilpailukykyä ja houkuttelevuutta halpaan uusiutuvaan energiaan pohjautuvan teollisuuden investointikohteena vahvistetaan kaksinkertaistamalla sähkön tuotanto kotimaassa. Tähän tarvittavan kaivannaistoiminnan kasvun **vesistövaikutuksia ei kuitenkaan selonteossa tunnisteta ja käsitellä lainkaan**. Suomen järvien pinta-alasta merkittävän osan katsottiin olevan hyvässä tilassa, mutta hallituksen kaavailema ympäristölupien ohituskaista ns. kriittisten mineraalien kaivoshankkeille[10] on selvästi ristiriidassa **Tavoitteen 6** kanssa.

Hallitus edistää kansallisen metsästrategian toimin metsien aktiivista käyttöä. Ns. biotalouden, erityisesti metsien teollisen käytön, vesistövaikutuksia ei kuitenkaan huomioida selonteossa. Nämä kytkeytyvät myös **Tavoitteen 15** (maaekosysteemien suojelu) toteutumiseen. Toisaalta ilmastonmuutoksen vaikutukset metsätalouteen välittyvät myös veden kautta. Suomessa on jo merkkejä kuivuuden ja tuholaisten aiheuttamista kuusikuolemista, jotka ovat esimerkiksi Saksassa jo laaja-alaisia. Lisäksi valtio-omisteinen

[10] https://ym.fi/-/kriittisten-raaka-aineiden-hankkeiden-lupamenettelyita-sujuvoitetaan-hallituksen-esitys-yhteyspisteviranomaisesta-eduskuntaan

Neova on tällä hetkellä käynnistämässä uusia turvetuotantoalueita, joiden turpeesta valtaosa päätyy polttoon ja vain pieni osa korkean jalostusasteen tuotteiksi. Tämä on sinänsä jo **Tavoitteen 13** (ilmastonmuutoksen torjunta) vastaista, mutta turpeen käytöllä on myös merkittäviä vesistövaikutuksia (**Tavoite 6**). Vaikutukset uhkaavat vesistöjen virkistyskäyttöä sekä kalastusta, kytkeytyen tätä kautta **Tavoitteisiin 2** (ruokaturva)**, 3** (terveellinen elämä) **ja 11** (turvalliset elinympäristöt)**.** Lisäksi ne estävät muuta, paikallisesti merkittävää yritystoimintaa eli ovat ristiriidassa **Tavoitteen 8** (kestävä talous) kanssa. Teollisuuden infrarakentamiseen liittyvän **Tavoitteen 9** osalta puuttuu myös kokonaan vesistövaikutusten näkökulma: sekä väylä- että datakeskusten rakentamisella on vesistöjä pilaavia vaikutuksia. Tekoälyn käyttö ja datakeskukset lisäävät veden kulutusta. Yrityksiltä ei kuitenkaan edellytetä vesivastuullisuutta toiminnassaan (**Tavoite 12**).

Uusteollistaminen on arvovalinta, jolla heikennetään monia muita, paikallisesti ja alueellisesti merkittäviä elinkeinoja, jotka ovat riippuvaisia vedestä. Hallitusohjelma on siten ristiriidassa **tavoitteen 8** kanssa. Selonteossa kuitenkin samalla myös todetaan, että Suomen heikon tuottavuuskehityksen taustalla ovat muun muassa vähäiset investoinnit aineettomaan pääomaan. Näihin voidaan myös lukea vesiluonto pääomana, joka mahdollistaa esimerkiksi palvelutuotannon. Yksipuolinen elinkeinorakenne, joka pohjautuu luonnon ryöstötalouteen ja alhaisen jalostusasteen tuotteisiin **heikentää paikallista elinvoimaa, estäen esimerkiksi paikallisesti merkityksellisen, kestävän yritystoiminnan kehittämistä**.

2) terveellinen ja turvallinen vesiympäristö ja vesi osana kokonaisturvallisuutta

Ihmisen **terveyteen ja turvallisuuteen** liittyvät tavoitteet kytkeytyvät oleellisesti myös veteen. **Tavoite 6** tunnistaakin monia veteen liittyviä haavoittuvuuksia. Vaikka Suomi on saavuttanut hyvän turvallisen ja edullisen juomaveden saatavuuden kaikille, on vesihuollon infrastruktuuria kuitenkin pidettävä yllä, mikä vaatii resursseja. Lisäksi siihen kohdistuu sekä geopoliittisia turvallisuusuhkia että ympäristömuutosten aiheuttamia uhkia. Vaikka hallitus on sitoutunut turvaamaan vesihuollon toiminnan ja pitämään Suomen vesivarat kansallisessa hallinnassa, on kriisien aikakaudella syytä pohtia, tarjoaako hajautettu vai keskitetty infrastruktuuri turvallisuusuhkien suhteen paremman ratkaisun.

Näiden suoraan vesiturvaan liittyvien kysymysten ohella vesi on olennainen osa myös **ruokaturvaa** (**Tavoite 2**). Vaikka Suomessa on melko hyvin turvattu mahdollisuus saada turvallista ja ravinteikasta ruokaa ympäri vuoden, ovat vesien pilaantuminen ja esimerkiksi kaloihin kertyvät haitalliset yhdisteet myös ruokaturvakysymys. Vähintään se uhkaa kotitalouksien omavaraisuutta sekä kriiseihin varautumista, kun lähivesien kalaa ei ole turvallista syödä. Suomalaisten suurin ongelma on selonteon mukaan ruoan ravitsemuksellinen laatu. Tämä pitää paikkaansa esimerkiksi ravitsemussuosituksiin nähden ylisuuren lihan kulutuksen osalta. Lihan tuotanto myös pilaa vesistöjä ja uhkaa Itämeren tilaa ravinnevalumina (**Tavoite 14**). Uudistavaa viljelyä ei selonteossa mainita, mutta se olisi ratkaisu moniin sekä veteen että vesiluontoon liittyviin ongelmiin.

Suomessa on ehkäisty tehokkaasti **veden välityksellä tarttuvien tautien** ja muiden tarttuvien tautien leviäminen (**Tavoite 3**). Ilmastonmuutoksen äärisäät voivat kuitenkin lisätä esimerkiksi tulvatilanteita, jonka seurauksena esimerkiksi koleraepidemia on mahdollinen[11]. Äärisäät voivat myös lisätä liikenneonnettomuuksia ja vähintäänkin tienhoidon kustannuksia erityisesti talvella. Myös rakennuskannan ylläpidon kustannukset lisääntyvät. Rakennusten kosteusrasituksen lisääntyminen tulvien ja viistosateiden johdosta voi aiheuttaa rakennuksiin hitaasti syntyviä vaurioita ja sitä kautta vaikuttaa sisäilmaan ja ihmisten terveyteen. Vaikka Suomessa vaarallisista kemikaaleista tai ilman, veden ja maaperän saastumisesta tai pilaantumisesta johtuvia kuolemia ja sairauksia on vähän moniin maihin verrattuna, ei toisaalta monien uusien vesistöihin päätyvien kemikaalien (ikuisuuskenmikaali PFAS, mikromuovit) vaikutuksia vielä välttämättä tunneta. Muutokset vesistöissä tapahtuvat hitaasti ja heijastuvat myös ihmisten terveydentilaan hitaasti, esimerkiksi yhdisteiden rikastuessa ravintoketjussa. Ympäristön **kuormittamisen vähentäminen** on tavoite jossa Suomessa on jääty selonteon mukaan jälkeen erityisesti Itämeren osalta (**Tavoite 14**). Kuormituksesta johtuvaa hiljaista väkivaltaa ei selonteossa kuitenkaan huomioida makean veden osalta.

Uhkien ohella vesi ja vesiluonto tarjoavat mahdollisuuksia myös **edistää ihmisen terveyttä** ja hyvinvointia. Tähän kuuluu asuinyhdyskuntien hyvä suunnittelu ja lähiluonnon saavutettavuus sekä laajemmin luonnon virkistyskäyttö. Vesiluonto on suomalaisille erityisen tärkeä: niin kaupungeissa kuin haja-asutusalueilla rantatontit ovat arvokkaampia, mökkeily ja saunominen kuuluvat suomalaiseen kulttuuriin. Lähivirkistysalueet pitävät parhaiten yllä laajan väestön hyvinvointia ja terveyttä. Yhdyskuntasuunnittelussa ”sininen rakenne” voidaan huomioida muun viherrakenteen ohella (**Tavoite 11**, terveelliset ja turvalliset elinympäristöt ja kaupungit**)**. Oletettavaa on myös, että suunnittelussa joudutaan varautumaan entistä paremmin sään ääri-ilmiöiden aiheuttamiin katastrofeihin ja niiden aiheuttamiin taloudellisiin ja terveyteen kohdistuviin haittoihin. Myös maaseutualueilla pilaantuvat vesistöt ja elinympäristöt heikentävät alueiden elinvoimaisuutta ja voimistavat eriarvoistumista **Tavoitteen 10** vastaisesti.

Vesi on myös osa **turvallisuuspolitiikkaa**. Elinympäristöjen pilaantuminen tai muuttuminen ilmastonmuutoksen johdosta asuinkelvottomiksi on omiaan lisäämään jännitteitä ja siirtolaisuutta **Tavoitteen 16** vastaisesti. ”Vesisodista” on merkkejä jo Euroopassa, kun kasteluvedestä on pulaa. Suomessa Oulun seudulla on kiistelty pitkään vedenottamisesta[12]. Kun ihmisten vesihuolia ei kuulla tai veden kautta ihmisiin kohdistuu hidasta väkivaltaa, ei luottamus yhteiskunnan kykyyn pitää kansalaisistaan huolta pysy korkealla tasolla.

3) Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus vesikysymyksissä

Veden välittämät tai vesistöissä tapahtuvat ympäristömuutosten seuraukset konkretisoituvat eri tavoin eri paikoissa. Tämä on omiaan sekä lisäämään paikallista huolta, että tarvetta kuulla

[11] https://ykspilkkuviis.fi/kuivamuonaa-pusseja-vessakaynteihin-omakotitalot-vaarassa-professori-patistaa-varautumaan-ekokriiseihin/
[12] https://yle.fi/a/74-20061330

ja etsiä paikallisia ratkaisuja. **Ympäristömuutokset väistämättä eriarvoistavat** ihmisiä myös Suomessa **Tavoitteen 10** vastaisesti. Paikalliset haitankärsijät eivät usein ole samoja tahoja kuin haittaa aiheuttavat taloudellisesti hyötyvät tahot. Vaikka Suomessa on hyvät mahdollisuudet osallistua yhteiskuntaan esimerkiksi äänestämällä, osallistuminen vaikkapa vesienhoidon suunnitteluun voi toteutua huonosti. Toisaalta vesistövaikutukset voivat kuormittaa vapaaehtoisia, jotka pyrkivät pitämään huolta vesistöistä.

Vesiympäristöt tarjoavat myös mahdollisuuksia edistää ympäristökasvatusta (**Tavoite 4).** Koska vesi ja vesistöt ovat suomalaisessa kulttuurissa tärkeitä, painottuu tässä myös ymmärrys vesien kulttuurihistoriasta. Suomessa on myös kaksi veteen kytkeytyvää YK:n alaista Biosfäärialuetta, Saaristomeren biosfäärialue ja Koitajoen valuma-alueen ympärillä oleva Pohjois-Karjalan biosfäärialue, joiden potentiaalia **malli- tai kokeilualueina** kestävämmän vesisuhteen rakentamisessa, ei ole täysimääräisesti hyödynnetty.

4) Suomi kansainvälisenä vesitoimijana

Suomen vesiturvallisuutta ja kansalaisten hyvinvointia ei voida turvata vain omien rajojen sisäpuolella, koska **ympäristömuutokset eivät tunne rajoja**. Selonteon mukaan arviolta puolet suomalaisten vedenkäytöstä kohdistuu maan rajojen ulkopuolelle kansainvälisen tuotannon, kaupan ja tuonnin myötä. Tämä voi vaikuttaa turvalliseen ja terveelliseen elinympäristöön, ruokaturvan toteuttamiseen sekä taloudelliseen toimeentuloon, tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyviin tavoitteisiin muualla (**Tavoitteet 1, 2, 5, 8**). Vaikka Suomi korostaa vesidiplomatiaosaamistaan rajavesistöyhteistyössä sekä rauhanvälitysosaamisessa, Suomen tulisi huomioida myös **oman toimintansa vaikutukset**, sillä lopulta ne palautuvat kriisien myötä myös suomalaisten omaan arkeen.

Ympäristömuutos tekee arjesta haavoittuvampaa. Millaisilla toimilla voidaan veden välittämiä muutoksia huomioida yhteiskunnassa paremmin ja rakentaa kestävämpää vesisuhdetta?

Veden kautta konkretisoituvat ympäristömuutokset nostavat esiin ihmisten yhdenvertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden kysymyksiä uudella tavalla myös Suomessa. Kun joidenkin arki vaikeutuu, vesiturva heikkenee tai heihin kohdistuu uusia uhkia, on voitava käydä arvokeskustelua niistä valinnoista, jotka uhkaavat ihmisten arkea. Vesistöjä koskevien lupa- ja valitusmenettelyiden nopeuttamisen sijaan nykylainsäädäntöä tulee arvioida ja kehittää siitä näkökulmasta, miten ne **velvoittavat** ennaltaehkäisemään paikallisesti merkittävien vesistövaikutusten sosiaalisia, kulttuurisia ja kokonaisturvallisuutta heikentäviä seurauksia sekä **huomioimaan vahvemmin ihmisten välisen yhdenvertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden vesiasioissa.**

EU:n ennallistamisasetus tarjoaa mahdollisuuden toimia vesiasioissa entistä kokonaisvaltaisemmin ja vastuullisemmin. Kansallisesti on kuitenkin turvattava sekä ennallistamisasetuksen toteuttamisen rahoitus että laajempi strateginen kohdentaminen

kuormituksesta kärsiviin vesistöihin ja hitaan väkivallan seurauksiin. Ennallistamisessa on huomioitava paitsi ekosysteemien kunnostaminen, panostettava myös **paikallisyhteisöjen elvyttämiseen**. Ennallistamisen resursseja on kohdennettava rahoitusinstrumentteihin, jotka ovat myös käytännössä, ei vain näennäisesti, paikallisten ja alueellisten toimijoiden ulottuvilla.

Suomen kahta YK:n biosfäärialuetta on mahdollista kehittää veteen liittyvien Agenda 2023 tavoitteiden kokeilualueiksi. Satsaamalla näillä alueilla toimiviin yhteistyöverkostoihin ja niiden toimintaan, voidaan tutkia ja kehittää vesien käytön ja vesistöihin kytkeytyviä kokonaiskestävyysmalleja sekä kohdentaa toimintaa paikallisten yhteisöjen roolin vahvistamiseen arjen vesikysymyksissä. Toiminta on kansainvälistä, joten kehitetyillä ratkaisuilla on mahdollista saavuttaa laajaa vaikuttavuutta.

Lausunnon valmistelussa on hyödynnetty seuraavien meneillään olevien tutkimus- ja kehittämishankkeiden alustavia tuloksia ja havaintoja:

Veden taju – huolenpitoa yli rajojen (Suomen akatemia 2022-2026), PI Katriina Soini, Luke
Kansalaistiedettä arkiympäristöissä (Suomen akatemia 2021-2026), PI Taru Peltola, Syke
Suo 2.0 – Kokonaiskestävyydestä elinvoimaa Ilomantsiin (JTF 2024-2026), PI Simo Häyrynen, UEF